

15 (38).

Պ Ա Տ Ա Ր Ա Գ Ա Մ Ա Տ Ո Յ Ց Լ Ե Հ Ա - Հ Ա Յ Ո Ց

1742:

ԹՈՒՂԹՔ՝ 200: — ՄԵՇՈՒԹԻԻՆ՝ 33,3 X 20,2
ԷՄ: — ՆԻԻԹ՝ ԲՈՒՂՔ: — ԳԻՐ՝ ԲՈՒՂՔԻՐ: — ԿԱԶՄ՝
Կաշեպատ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ լաւ: — ԳԱՏԱՐԻ՝ ԲՂ.
182—200: — ԶԱՐԴԱԳԻՐՔ՝ պարզ: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ
ԵՒ ԽՐԱՏԱԳԻՐՔ՝ կարմիր: — ԳՐԻՉ՝ ՏԵՐ ԲՐԻՍՏԱ-
փոք Ֆառուխեանց (°): — ՏԵՂԻ՝ Լեօպոլիս: — ԺԱ-
ՄԱՆԱԿ՝ 1742:

Մատանս է՝ «Պատարագամատոյց կամ
Խորհրդատեոր քստ ծխի եւ արարողութեան
եկեղեցւոյ Հայոց. յորում ընթերցուածք եւ
աւետարանք տօնից եւ սրբոց մանաւանդա-
կանաց յատկապէս գրին արդեօք իսկ այլոց
սրբոց որոց եւ իցեն սեռի հասարակօրէն
վասն համառօտութեան: Տրամադրեցեալ եւ
կարգաւորեցեալ հոգունականօրէն յամի ներ-
մարմնութեան Բանին 1742, նոյեմ. 29:
Ի Լէօպոլիս»:

- 1. էջ 125—156. Պատարագամատոյց:
  - 2. էջ 3—124, 157—355. Ճաշոց:
  - 3. էջ 356—357 (այլ գրչէ, նոտարագիր).
Պատարագ զուրր Յովհաննէ Նեմորուձենէ
կանոնիկոսէ Պրակացւոյ. Մայիսի ԺԶ:
  - 4. էջ 357—359. Պատարագ զսրբուհւոյն
Մարիամու Մազդազինացւոյն: Յուլիսի ԻԲ:
  - 5. էջ 360—366. Յանկ պատարագաց:
- ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ. էջ 355. «Տէր Բրիստափոր Ֆա-
ռուխեանց», հաւանօրէն գրիչը:

(Շարունակիլի:) 2. Ն. ԱԿԻՆԵԱՆ

ՆԵՐՈՂՈՒԿԱՆ ՓՈԽՈՒՆԵՆԸ ԲՈՒՆԵՐ
ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՄԷՋ

(Շարունակութիւն:)

Խուռուքիւն տես քառանքիւն:
Խուռասն «վերնագետին տակէն հա-
զած կարծ եւ անթեւ կանացի բաճկոնակ» <
Փրանս. corsage «գգետտին վերին մասը.
2. ուսերէն մինչեւ կոնքը, իրան»:
Խուռսէ «սեղմիրան» < Փրանս. corset:
Խուրփա (վն. կուրփա, ննխ. քուրփա) «խա-
ղաթղթի մէջ սրտի ձեւ կարմիր նշան ունե-
ցող թղթերը», թրք. Կոթ գորթ, նյն. քոթա
նոյն նշ. < իտալ. coppa (եզ.), coppe
(յոգ.), որոնց վրայ տե՛ս քաղաքի բառին
տակ:

[Խօլան (վն. կօլան) «ձիու կամ իշու-
մէջքի փոկ, փորքաշ» < թրք. قولاڭ qolan
նոյն նշ. կապ ունի՞ իտալ. collana «վզնոց,
վզի ոսկի շղթայ»? յամենայն դէպս մեր բառը
թուրքերէնէ է:]

Խօնն «կօշիկին վերը» < թրք. قونچ qonj
կը թուի եւրոպական փոխառութիւն. բայց
մայր ձեւը ինձ անյայտ է:

Կ.

Կագ «քարիւղ, pétrole», թրք. ګاز gaz
< Փրանս. gaz, իտալ. gas «ցնդական մար-
մին»։ նախ ո՞ւր յառաջացած է «քարիւղ»
իմաստը:

Կագ «չղարչ» < Փրանս. gaze:
Կագիւն (նաեւ վն.) «եւրոպական սրճա-
րան, դրօսարան»։ թրք. قازينو qazino <
իտալ. եւ Փրանս. casino. բառը բնիկ իտա-
լերէն է, որմէ անցած է Փրանսերէնի. իսկ
մեր ձեւը որմէ՞ է:

Կագոզ «պիքարոյօնաթ-տը-սուտի եւ ա-
սիա-թարթրիքի բաղադրութեամբ խառն ա-
նուշահամ ըմպելիք» < իտալ. gasoso, gasosa
«ցնդական», որ եւ Փրանս. gazeuse (իգ.):

Կալարիա «պատուհանին գլուխը հաստա-
տուած երկար փայտ՝ որմէ վարագոյրը կը
կախեն» < իտալ. galleria, վենետիկեան բար-
բառով galeria. նոյն նշ.:

Կալէքա տես քալէքա:
Կալիպարոսի «կարմիր թանաք. 2. կար-
միր թանաք պատրաստելու նիւթը»։ անշուշտ
օտար է, բայց աղբիւրը անձանօթ, նյն. եւս
γαλιπαρι.

Կալվանիզ «մետաղեայ առարկաներու
վրայ տեսակ մը ջնարակ քաշելը» < Փրանս.
galvanisme «կալվանականութիւն»:

Կալօն «1000 տրամ պարունակող մեծ
չիշ. աճկ. պիւլիք» < իտալ. gallone կամ
Փրանս. gallon «հեղուկաչափ մ՛է, որ կ՛առնէ
4½ լիթր»:

Կախ «թռչունի վանդակ». կը գործա-
ծուի միայն Նոր-Նախիջևանի բարբառին
մէջ. < իտալ. gabbia, որ երկրորդական
ձեւն է gabbia բառին. նոյնէն է նաեւ Փրանս.
cage «վանդակ». բոլորին մայրն է լատ. cavea,
որմէ կաղմուած է աճկ. قافس qafes «վան-
դակ»:

Կայկուռք «կտրիճ, փնաւոր (յատկա-
պէս ձիու համար կ՛ըսուի)»։ անշուշտ օտար
է. բայց աղբիւրն անձանօթ. հմմտ. իտալ.
gagliardo «կորովի, կայտառ»:

Կանելա «տակառի փայտեայ խցան» <
իտալ. cannella «ծորակ (յատկապէս տա-
կառի)»:

Կանք «տեսակ մը նուրբ կաշի՝ որով
ձեւնոց եւ կօշիկի երես կը պատրաստեն» <
իտալ. guanto (այլ է Փրանս. gant) «այդ կա-
շիով պատրաստուած ձեւնոց»:

Կառկառա (նաեւ վն.) «խաղաչ, կո-
կորդը հեղուկ դեղով մը ողողելը. 2. կո-
կորդը ողողելու դեղ» < արաբ. ګرګر gār-
gara, որ նոյնպէս յունարէնէ առնուած պիտի
ըլլայ, ինչպէս Փրանս. gargarisme եւ իտալ.
gargarismo հոմանիշները:

Կառնիքու «մտեղէն կերակուրի հետ ու-
տելու համար՝ յատկապէս պատրաստուած
եւ կերակուրին վրայ անցուած կանաչեղէն-
ներ, ինչ. խաշած գետնախնձոր, լուրիա,
սոխ եւն» < Փրանս. garniture, իտալ. guar-
nitura «զարդ, կերակրի կառնիթու»:

Կառտիան տես վառտիան:
Կալպա «մեծ գաւաթ». ծագումն ան-
յայտ է. հմմտ. իտալ. cavata «փորուածք,
փոս»:

Կըլառնէք կամ կըլառնէքա (նորերը կը
հնչեն քըլառնէք, քըլառնէքա) «տեսակ մը
փշողական նուազարան» < իտալ. clarinetto.
փշողական էր իտալ. *clarinetta ձեւ մը՝ որ
չեմ գտած. մէկ կողմ կը մնայ Փրանս. clari-
nette հոմանիշը:

Կըլիսէրին «քաղցրի», որ եւ կըսուի
քըլիսէրին < Փրանս. glycérine:

Կըլօյ «ճրագի գնդաձեւ լուսամփոփ» <
Փրանս. globe «գունտ, երկրագունտ, ճրագի
գնդաձեւ լուսամփոփ»:

Կըսամ «փոքր ծանրութեան չափ մը» <
Փրանս. gramme:

Կըօն «տեսակ մը մետաքսախառն թան-
կազին կտոր՝ վէտվէտուն գոյնով, որմէ հա-
րուտ կանայք շրջադրեալ կը պատրաստեն».
անշուշտ եւրոպական բառ է, բայց մայր ձեւը
անձանօթ:

Կըսալիէր «տեսակ մը եւրոպական պա-
նիր» < Փրանս. gruyère, իտալ. formaggio di
Gruiera, որ կու գայ Չուլցերիոյ համանուն
քաղաքին անունէն, նոյն պանիրը առաջին
անգամ հոս պատրաստուելուն պատճառաւ:

Կըսո «յարդարանք, արդուզարդ, զգես-
տի եւն գեղեցիկ ձեւ, ճաշակաւորութիւն»,
կըսուի «ձեւաւոր, շիք, ճաշակաւոր», թրք.
gusto < իտալ. gusto «ճաշակ»:

Կըրաքար. «գրչի երկայնութեամբ պող-
պատէ քառակուսի բարակ ձող, դործի մը՝
որով աղամանդին շուրջը գտնուած ոսկին կը
յղկեն»։ գործածական է Ակնայ բարբառին
մէջ (տե՛ս ձանիկեան, Հնութիւնք Ակնայ,
էջ 347) < Փրանս. grattoir «քերիչ, գրչա-
հատի նման գործիք մը՝ գրուածքը թուղթին
վրայէն քերել ջնջելու համար»:

Կըրասո «օղիի թունդութեան, այսինքն
պարունակած ալքոլին աստիճանը» < իտալ.
grado «աստիճան»:

Կըրօս «մեծաքանակ (վաճառում կամ
գնում ապրանքի). 2. տասներկու երկոտաս-
նեակ» < իտալ. grosso «խոշոր», in grosso
«մեծաքանակ (վաճառում)», grossa «12 եր-
կոտասնեակ»:

Կիւվէրթէ «տախտակամած նաւի կամ
չողենաւի», թր. ګیګرته güğerte, աղաւ. gü-
verte, նյն. ګوبېرټا < իտալ. coverta «նոյն
նշ.» կազմուած covrire «ծածկել» բայէն:

Կլմուր, կլիմուր, կլմպուր «տանը եր-
դիքէն կախուած շղթայ մըն է՝ որ կ'իջնէ
ճիշտ տանը մէջտեղը գտնուած օճախին
վրան. շղթային ծայրը կայ երկու կիւ. ա-
սոնց կ'անցնեն կերակուրին ամանը՝ որ
կրակին վրայ այսպէս կախուած կը մնայ ու
կ'եփի»։ գործածական է Տրապիզոնի եւ Համ-
չէնի բարբառին մէջ. լազերէն եւս կ'ըսուի
«Կերեմուլի, կրեմուլի, կերմուլի, կլեմուրի,
լեմուրի. անշուշտ եւրոպական բառ է.
հմմտ. Փրանս. crémaillère նոյն նշ. բայց ինչ
ճամբով մտած է՝ յայտնի չէ:

Կուկուրն «յատկապէս շորցուած եւ պա-
հուած գեղձի կորիզ, որով տղաքը խաղ կը
խաղան» < չէ իտալ. cucuzza «գամի եւն
գլուխ, դուրմ» բառէն, այլ նյն. ګوکګուրټ
«կորիզ»:

Կօզմատիկ «պէխերը աճեցնելու եւ կո-
կելու համար պատրաստուած տեսակ մը
կաշուն եւ անուշահոտ նիւթ» < Փրանս. cos-
métique «մարմնի արտաքին գեղեցիկութիւնը
պահելու կամ աճեցնելու համար պատրաս-
տուած ամէն տեսակ նիւթ»:

Կօմէլաստիկ (վն. քօմէլաստիկ) «գրու-
ածքը ջնջելու յատուկ սեռին» (զպրոցականի
բառ) < Փրանս. gomme élastique «ձգական
խէժ»:

Կօնէլա տես քօլէնա:
Կօնէլա տես քօնէլա:

Հ.

Հայրա «կաշիի յատկապէս պատրաստուած կտոր՝ որ կաղապարին բերանը կը դնեն՝ կօշիկը լայնցնելու համար».

Հայրա «սրիկայ», որ եւ թրք. hayta նոյն նշ. կը թուի օտար բառ. հմմտ. իտալ. aiato «ծոյլ, դատարկապորտ», andar aiato «փողոցները թափառել, սլքտալ, մէկուն հետեւէն իյնալ չար մտազրուեցեամբ»:

Հայտուտ «վիթխարի, աւաղակարար» < թրք. haydud, որ ըստ Bianchi, Dict. Turc-Fr. I, 725, հունգարերէն բառ է եւ հունգարերէնի մէջ կը նշանակէ «հետեւակ գինուոր», բայց թուրքերէնի մէջ առած է «յելուզակ, աւաղակ» նշանակութիւնը: Նշանակութեանց նման փոփոխութեան համար տե՛ս հետխաբ:

Հետխաբ «բիրտ, անուպայ, կոշտ» < թրք. hüdük նոյն նշ. (մասնաւորապէս կ'ըսուի Փոքր-Ասիոյ թուրքերուն համար). փոխառեալ է հունգարերէնէ, որմէ նաեւ Փրանս. haiduque «հունգարացի հետեւակ գինուոր. 2. հնադարեան ծառայ Փրանսացի՝ հունգարական ոճով հագուած», իտալ. ai-ducco նոյն նշ. վերջապէս արդէ գրական լեզուին մէջ հայդուկ «յեղափոխական մարտիկ»:

Հի՛սա «բեռնակիրներու բացազանչութիւն՝ ծանր բան մը միասին քաշելու ժամանակ» < Փրանս. hisser «վեր քաշել, բարձրացնել»:

Ճ.

Ճա՛ «մանկական խաղ մ'է (նախ երեսը ծածկելով կորսուած կը ձեւանան եւ յետոյ յանկարծ կը բանան՝ քա՛ բացազանչութեամբ)» < իտալ. già «արդէն, առաջ, էր երբեմն, վերջապէս. 2. կրնայ գործածուիլ նաեւ իբրեւ ձայնարկութիւն՝ ահաւասիկ, այո՛, ի հարկէ նշանակութեամբ»:

Ճա՛թօ. նոյն է ինչ որ քա՛. կաղմուած իտալ. già + to՛ «վա՛յ, ա՛հ» ձեւերէն:

Ճալօ «գաղի խէժին դեղին կտորները՝ որոնք այնչափ յարգի չեն» < իտալ. giallo «դեղին»:

Ճախտ «պարծենկոտ ցոյց, ցուցամոլութիւն». անշուշտ օտար է, բայց ծագումն անծանօթ:

Ճամպօն «եւրոպական երշիկ» < Փրանս. jambon:

Ճանտարմա, քանտարմա (վն. շմեդարմ) «ոստիկան, քաղաքապահ գինուոր» < գրական թրք. zandarma, ժողովրդական թրք. jandarma. առաջինը նոր փոխառութիւն է Փրանս. gendarme բառէն, իսկ երկրորդը՝ որ ծագումն ատուած է մեր ձեւին, ո՛չ թէ zandarma բառին աղաւաղեալն է, ինչպէս կը կարծուի, այլ կու գայ իտալ. gendarme ձեւէն եւ աւելի հին է քան գրականը:

Ճապա «ճրի» < թրք. jaba կը թուի օտար, բայց մայր ձեւն անծանօթ է:

Ճապպօն «կանանց ներքին շրջագետ» (գործածական է Արարիկի բարբառին մէջ) < իտալ. giubbone «ներքին վերնագետ», բաճկոն» կամ Փրանս. jupon «կանանց ներքին շրջագետ» կէս մէջքէն վար». մեր բառը ձեւով նման է առաջինին, նշանակութեամբ երկրորդին:

Ճեմբըլմէն «հարուստ, փառաւոր եւ չքեղ պճնուած մարդ» < անգլ. gentleman «ազնուական»:

Ճեռօմէնթօ «վառարանի թիթեղեայ խողովակին կամ ծխնելոյղի ծայրը ազոցուած շունչան, որ շարունակ պտտուելով արգելք կ'ըլլայ ծուխը ներս դարնելու. 2. փխբ. դաղափարներով անհաստատ, փոփոխամիտ մարդ» < իտալ. giramento «պտոյտ, դառնալը, հիւ գալը». թէեւ ծխանի շունչանը կը կոչուի girandola, բայց կապ չունի մեր բառին հետ:

Ճըմլաստիկ կամ քիմլաստիկ «մարմնամարդ», թրք. zımnastik կամ jimnastik. բոլորն ալ փոխառութիւն են Փրանս. gymnastique բառէն:

Ճիզվիթ «յիսուսեան կրօնաւոր. 2. կեղծաւոր, նենգամիտ ու խորամանկ, առ երեսս բարի ձեւանալով՝ խորագիտութեամբ միայն իր շահը առաջ տանող» (այս իմաստը աւելի սովորական է). թրք. jizvit նոյն նշ. < իտալ. gesuita նոյն նշ.:

Ճիլա «փայլ» < թրք. jila. կը թուի եւրոպական բառ, բայց մայր ձեւը անյայտ է:

Ճիլէթ (նորերը ժիլէ) «կանանց վերնագետի կուրծքին վրայ շինուած լաթեղէն զարդեր» < Փրանս. gilet «բաճկոնակ (տակէն հաղնելու անթել ու կարծ զգեստ). 2. բրդէ կամ բամբակէ տեսակ մը քամզով»:

Ճիկարա (վն. չխարա, չիխարա) «սիկառ, գլանիկ, cigarette», քիկարալիս «ծխա-

մործ», թրք. çayara, چایاره çayara-lək, նոյն նշ. < իտալ. cigaro «գլանիկ». բառիս արդէ գրական ձեւն է քիլառ, որ փոխառութիւն է Փրանս. cigare ձեւէն:

Ճիմիվիզ (վն. ճըմըվիզ) «շատ ճարպիկ. 2. առասպելական ազգ մը՝ որոնց կը վերագործ», թրք. jıvıvız < իտալ. genovese «ձենովացի, ձենովական»:

Ճիմիկօ (վն. չիմիկօ) «ղինկ. 2. ղիմիկի թիթեղ», թրք. çinko < իտալ. zinco, որ վենետիկ բարբառով ալ կ'արտասանուի ծիմիկօ:

Ճիո «փոխանակաբեր փոխանցում», քիո ընել «փոխանցել» (վաճառականական եւ սեղանաւորական բառ է). թրք. jiro < իտալ. giro նոյն նշ.:

Ճիվաթա «չինութեանց մէջ գործածելու մեծ դամ-պտուտակ». անշուշտ օտար եւրոպական բառ է, բայց մայր ձեւը անծանօթ:

Ճիտտա «թեթեւաբարոյ, զէվզէկ». կը գործածուի շատ անգամ իբր բարեկամական կամ գգուական անարգական բացազանչութիւն, մանաւանդ աղջկանց համար եւ աղջկանց մէջ. Ճիտտա՛ ես, ի՞նչ ես. Ճիտտա՛, հասէ՛ գնա քիտտա՛ < կը թուի իտալ. civetta «թեթեւաբարոյ, քիչ մը անպարկեշտ կին»:

Ճիւպպէ «երկար եւ ասիական վերարկու, յատուկ հին մարդոց, տէրվիշներու եւն» (վն. չիւբթ). < արաբ. jūbbe նոյն նշ. բայց կայ նաեւ իտալ. giubba «մարդու երկար շապիկ, կանացի շրջագետ, սեղմի-երկար շապիկ, կանացի շրջագետ, սեղմի-երկար վերարկու», Փրանս. jupe «կանացի շրջագետի վարի մասը» եւն, որոնց յարաբերութիւնը վերիններուն հետ՝ ծանօթ է: Ճիֆրա «երկաթեայ գրչածայր (հակա-ճիֆրա եղէգ գրչի). 2. նօտրագիր գրութեամբ եղէգ գրչի» < իտալ. cifra, cifera թիւն». թրք. jifra < իտալ. cifra, cifera «թուանշան», cifrare «գրչով հաշուել»:

Ճումպա «սարաւանդ, դուրս ցայտած մաս» < թրք. jumba, որ սակայն եւրոպական փոխառութիւն մը կ'երեւայ:

Ճուռա «փոքր սրինգ». անշուշտ եւրոպական փոխառութիւն է, բայց մայր ձեւը անծանօթ է:

Ճուռիկա «խայտառակութիւն, խեղկատակութիւն». ճուռիկայի ելեր էֆ < թրք. jürjuna «գլխովի խեղկատակութիւն». 4. յոյս jürjuna «գլխովի խեղկատակութիւն» բառս բնիկ թրք. երեւոյթ չունի եւ կը թուի իտալական անծանօթ ձեւէ մը փոխառեալ:

Ճուռնալ «ոստիկանական տեղեկագիր». թրք. zurnal, ժողովրդական թրք. jurnal նոյն նշ. բոլորն ալ փոխառեալ եւ կա՛մ Փրանս. journal ձեւէն եւ կա՛մ իտալ. giornale «օրհաշիւ, յիշատակագիր, զեկուցագիր» բառէն. առաջինն աւելի հաւանական է:

Ճօնթա «այն չոր ոսկորի կտորը՝ որ իբր յաւելուած՝ մտավաճառը կը դնէ մաքուր եւ անոսկոր մսին հետ, ասոր գինը հաւասարակշռելու համար. 2. զգեստ ձեւած ժամանակ կերպասին մեծ կտորէն կտրուած զանազան փոքր կտորները» < իտալ. giunta «յաւելում, յաւելուած, սովորական չափէն շուրս փոքր յաւելուած մը, կցուածք»:

Ճօվէնա «գարդարուն եւ ճոխապէս հագուած շիք երիտասարդ» < իտալ. giovane «երիտասարդ (տղայ կամ աղջիկ), մատաղատի, նուրբ», որ եւ giovine:

Մ.

Մազուրկա «տեսակ մը եւրոպական պար» < Փրանս. mazurka, masurka «լեհական աղջային պար». կը ծագի լեհերէնէ:

Մաթյա «թարախոտ վէրք». ոճով կ'ըսուի մաթյանե՛րս բանի (շատ զգուշի բաներու համար). անշուշտ օտար բառ է, ծագումն անծանօթ:

Մալթա «շատ մեծ ու ծանր» < թերեւս իտալ. malata «հիւանդ». նշանակութեան փոփոխութեան համար հմմտ. Պոլսոյ ումի. բարբառով անբամալուս «շատ ծանր», որ մեր անգամալոյժ բառն է:

Մալթա «տեսակ մը կակուղ քար՝ սպիտակ դեղնորակ գոյնով», թրք. malta նոյն նշ. < իտալ. malta «ցեխ, տիղմ, շաղախ», բայց մանաւանդ Malta Մալթա կղզին, որմէ կու գայ այս բարբ:

Մալթըգ «Մալթա կղզին բնակող, մալթացի» < իտալ. maltese «մալթացի»:

Մախառնա (նաեւ վն.) «գղմած, մաքարօն» < թրք. maqarna, իտալ. maccheroni, վենետիկ բարբառով եւ Փրանս. macaroni, նյն. μακαρόνια:

Մագազա (նաեւ վն. Ղրբ.) «մթերանոց, վաճառատուն. 2. նկուղ» < թրք. mağaza նյն. mağazın, իտալ. magazzino, Փրանս. magasin «վաճառատուն». եւրոպական ձեւերն ալ կը ծագին արաբ. mağāzin «գանձատուն, ամբարանոց. 2. գետնատուն, նկուղ» յոգնակիէն:

